

встречалось. При этом понятие концептов *пуня* и *одрина* было единым, ограничиваясь одним определенным значением. Вместе с тем одновременное использование одинаковых базовых номинаций для обозначения многочисленных построек сельскохозяйственного и животноводческого профиля наблюдалось в составе помещичьих усадеб. Оно свидетельствовало об изначальном межотраслевом синкретизме этих хозяйственных сооружений.

Номинативная нерасчлененность архитектурных реалий, или полисемантический характер сопровождающих их названий, явление, нередко встречающееся в традиционной культуре восточных славян. Она прослеживается также у разных по своему утилитарному назначению сооружений, к которым относятся термины *лазня*, *камора*, *истобка* и другие.

ЛИТЕРАТУРА

1. Древнее жилище народов Восточной Европы / М.Г. Рабинович (отв. ред.). – М.: Наука, 1975. – 304 с.
2. Дыялекталагічны атлас беларускай мовы: Уступныя артыкулы, даведачныя матэрыялы і каментары да карт / пад рэд. Р.І. Аванесава, К.К. Крапівы і Ю.Ф. Мацкевіч. – Мінск: Выд. Акад. нав. БССР, 1963. – 971 с.
3. Дыялекталагічны атлас беларускай мовы / пад рэд. Р.І. Аванесава, К.К. Крапівы і Ю.Ф. Мацкевіч. – Мінск: Выд. АН БССР, 1963. – 338 к.
4. Лексіка гаворак Беларускага Прыпяцкага Палесся. Атлас. Слоўнік. / Г.Ф. Вештарт [і інш.]. – Мінск: Права і эканоміка, 2008. – 353 с.
5. Милюченков, С.А. Натурное исследование народной архитектуры и хозяйственно-бытовой среды белорусов / С.А. Милюченков. – Минск: Право и экономика, 2009. – 58 с.
6. Милюченков, С.А. Этнокультурный комплекс и семантика названий хозяйственных построек в помещичьих усадьбах Беларуси 2-й половины XVI – XVIII вв. / С.А. Милюченков // Питанні мастацтвазнаўства, этналогіі і фалькларыстыкі. Вып. 8 / А.І. Лакотка (наук. рэд.). – Мінск: Права і эканоміка, 2010. – С. 385 – 393
7. Русские. Историко-этнографический атлас / гл. ред. С.П. Толстов. – М.: Наука, 1967. – 360 с.
8. Словарь русских народных говоров (далее СРНГ). Вып. 7 / Ф.П. Филин (гл. ред.). – Л.: Наука, 1972. – 356 с.
9. СРНГ. – Вып. 23 / Ф.П. Сороколетов (гл. ред.). – Л.: Наука, 1987. – 376 с.
10. СРНГ. – Вып. 33 / Ф.П. Сороколетов (гл. ред.). – СПб.: Наука, 1999. – 362 с.
11. Слоўнік беларускіх гаворак паўночна-заходняй Беларусі і яе пагранічча: у 5 т. / Ю.Ф. Мацкевіч (рэд.). – Мінск: Навука і тэхніка, 1979 – 1986. – Т. 1. – 1979. – 512 с.
12. Тураўскі слоўнік: У 5 т. 1982 – 1987. Т. 3 / А.А. Крывіцкі (рэд.). – Мінск: Навука і тэхніка, 1984. – 311 с.
13. Фасмер, М. Этимологический словарь русского языка: в 4 т. / М. Фасмер. – 2-е изд., стер. – М.: Прогресс, 1986 – 1987. – 4 т.: Т. 3. – 1987. – 832 с.
14. Этимологический словарь славянских языков (Праславянский лексический фонд). Вып. 5 / под ред. О.Н. Трубачева. – М.: Наука, 1978. – 232 с.
15. Этнография восточных славян: Очерки традиционной культуры / редкол.: Ю.В. Бромлей (гл. ред.). – М.: Наука, 1987. – 558 с.
16. Lietuvių tarmės: kompiuterinis žodynas. – Vilnius: LKI, 2002. – 1 d.
17. Lietuvių kalbos žodyno (t. I – XX, 1941 – 2002). – Elektronio varianto 1 leidimas (2005).
Merkienė, R. Gyvulių ūkis XVI a. – XX a. pirmojoje pusėje/R. Merkienė.–Vilnius: Mokslas, 1989. – 237 p.

**ШКОДАНОСНАЯ МАГІЯ Ў ТРАДЫЦЫЙНЫМ ВЯСЕЛЬНЫМ АБРАДЗЕ БЕЛАРУСАЎ
ПАДЗВІННЯ: СВЕТАПОГЛЯДНЫЯ АСНОВЫ І МЕХАНІЗМЫ ДЗЕЯННЯ
(ДР. ПАЛ. XIX – ПЕРШ. ПАЛ. XX СТСТ.)**

В.І. МІШЫНА, П.І. МІШЫН
(Полацкі дзяржаўны ўніверсітэт)

На аснове этнаграфічных і фальклорных матэрыялаў ажыццёлена спроба аналізу светапоглядных асноў і механізмаў дзеяння шкоданосных магічных прыемаў ў традыцыйным вясельным абрадзе беларусаў Падзвіння (др. пал. XIX – перш. пал. XX стст.). Зыходзячы з асноўных палажэнняў канцэпцыі А. ван Генена аб рытуалах пераходу, аўтары разглядаюць як прыемы шкоданоснай магіі, накіраваныя непасрэдна супраць маладых (у тым ліку і комплекс павер'яў і ўяўленняў аб пярэваратніцтве маладых), так і тыя, аб'ектам якіх з'яўляецца дарога, па якой маладыя перамяшчаюцца. Прасочваецца ўзаема сувязь названых магічных прыемаў са спецыфікай рытуальнага статусу лімінальных персанажаў і ўвасабленнем ідэі пераходу праз міфалагему дарогі.

У этнаграфічных апісаннях традыцыйнага вяселля і запісах народнай прозы, якія паходзяць з тэрыторыі Падзвіння, даволі часта можна сустрэць звесткі пра выпадкі шкоданоснага магічнага ўздзеяння на маладых і іншых удзельнікаў вясельнага абраду. Як правіла, у свядомасці інфармантаў выпадкі «чараўніцтва»

Этнаграфія і фальклор

на вяселлі ўстойліва звязваюцца з разнастайнымі нягодамі ў наступным жыцці маладой пары – хваробамі, адсутнасцю або смерцю дзяцей, разбурэннем сям’і і г.д. Акрамя таго, як дазваляюць меркаваць этнаграфічныя матэрыялы, даволі распаўсюджанай на Падзвінні была група павер’яў, звязаных з пераўтварэннем вясельнага поезда і, у прыватнасці, маладых, у ваўкалакаў. У найбольш падрабязным выглядзе названія павер’і былі прыведзены М. Я. Нікіфароўскім [1, с. 253 – 254; 2, с. 67 – 70], сустракаюцца яны і сярод этнаграфічных матэрыялаў, зафіксаваных сучаснымі збіральнікамі [3, с. 29, 52].

Вясельнае чараўніцтва і вясельнае пярэваратніцтва не з’яўляюцца рэгламентаванымі часткамі традыцыйнага вясельнага рытуалу, хутчэй яны ўносяць у яго ход элемент дэструкцыі. І разам з тым, пашыранасць і даволі значная ўстойлівасць сюжэтаў падобнага роду сведчыць аб існаванні пэўнага феномену шкоданоснай магіі ў рамках традыцыйнага вясельнага рытуалу і ў комплексе звязаных з ім вераванняў і ўяўленняў.

Мэта дадзенай працы – аналіз узаемазвяззей прыемаў шкоданоснай магіі са структурай і сімволікай традыцыйнага вясельнага рытуалу беларусаў Падзвіння, выяўленне светапогляднай асновы шкоданосных магічных прыемаў і механізмаў іх прымянення.

Адна з ключавых ідэй рытуалаў пераходу, да ліку якіх належыць і вяселле, – змена соцыякультурнага статусу яго галоўных удзельнікаў. Яшчэ напачатку XX ст. французскі даследчык А. ван Генеп распрацаваў трохчастковую схему рытуалаў пераходу, вылучыўшы ў іх стадыі аддзялення, лімінальнасці і ўключэння. Паступова пераадольваючы гэтыя стадыі, галоўны ўдзельнік рытуалу (лімінальны персанаж) пазбаўляецца ўсіх прыкмет старога статусу і набывае характарыстыкі, ўласцівыя новаму [4, с. 15 – 16].

На сярэдняй – лімінальнай – стадыі ўдзельнік рытуалу не валодае ні характарыстыкамі старога, ні рысамі новага статусу, а значыць, пазбаўлены прыкмет культуры ўвогуле і можа быць суаднесены са сферай «чужога», «дзікага», «прыроднага».

Адсутнасць вызначаных характарыстык робіць лімінальны персанаж асабліва ўспрымальным для рознага роду ўздзеянняў. Таму ў кантэксце рытуалаў пераходу актыўна выкарыстоўваюцца прыемы магічнага ўздзеяння на галоўнага ўдзельніка рытуалу з мэтай фарміравання зададзеных якасцей і ўласцівасцей (напрыклад, дзеянні бабкі-павітухі, якая «додельвае» дзіця) [5, с. 44]. Але адначасова лімінальны персанаж у такім стане падвержаны і негатыўнаму ўздзеянню, якое можа быць як спантаным, так і мэтанакіраваным. Варта адзначыць, што характарыстыкамі лімінальнасці валодаюць не толькі галоўны персанажы рытуалу, але і іншыя яго ўдзельнікі. У сувязі з гэтым і яны могуць стаць аб’ектамі пазітыўнага або негатыўнага магічнага ўздзеяння.

Да ліку найбольш распаўсюджаных уздзеянняў адмоўнага характару варта аднесці «сурокі», ці «зглаз». Аналіз этнаграфічных матэрыялаў дазваляе меркаваць, што ахвярамі сурокаў мог стаць любы чалавек, але найбольш падвержанымі ім былі менавіта тыя, хто знаходзіўся ў лімінальным стане (найперш дзеці, а таксама і маладыя). М.Я. Нікіфароўскі адзначаў, што «з’яўленне нявесты ў грамадскіх месцах (у царкве, на кірмашы, на вечарынцы і інш.) можа быць небяспечным для яе, таму што тут цяжка ўберагчыся не толькі ад чарадзейскай псоты, але і ад простага, незламыснага заглядвання цікаўных, сярод якіх можа адшукацца чалавек з ліхім вокам» [2, с. 56]. Таму на ўсіх этапах вяселля прадпрымаецца шэраг захадаў апатрапейнага характару менавіта «ад зглазу». Гэта, ў першую чаргу, прымяненне разнастайных прадметаў у якасці абярэгаў. Найчасцей гэта шпілька, ці іголка, уваткнутая ў адзенне галоўкай уніз¹⁹⁶, акрамя таго – пялюшка незаконнароджаннага, якую маладая павінна насіць на грудзях пад адзеннем [2, с. 56], цыбуля ці часнык [2, с. 359], вялікая чырвоная хустка, «распушчаная ад галавы да пята» [6, с. 85].

Спецыфіка рытуалаў пераходу і змены статусаў лімінальнага персанажа, на наш погляд, абумоўлівае і бытаванне уяўленняў і вераванняў, звязаных з ваўкалакамі. Сувязь лімінальнага персанажа са сферай «чужога», «нечалавечага» дазваляе ўжываць для яго абазначэння – сярод іншых спосабаў – і «ваўчыную» сімволіку, так як і вобраз воўка суадносіцца з названай вобласцю па шэрагу характарыстык [7, с. 155]. У прыватнасці, у вясельным фальклоры прысутнічае адпаведнае найменне маладой: «Да прывязлі з цемнага бору ваўчыцу / На народ гляніць – аж вяніць, баіцца» [8, с. 131].

Маладыя (шырэі – іншыя ўдзельнікі вясельнай партыі) прасторава і статусна на працягу пэўнага прамежку часу знаходзяцца ў сферы «чужога», але «нармальны» ход вясельнага рытуалу прадугледжвае абавязковае вяртанне іх у сферу «свайго». Аднак ажыццяўленне чарадзейства над вясельным пездам робіць магчымым іх затрыманне у сферы «нечалавечага», а значыць, у лімінальным стане, які і ўвасабляецца праз вобраз ваўкалака, што мае знешні воблік ваўка, але паводзіны, свядомасць захоўвае чалавечую: «Ваўкалакі харчуюцца выключна расліннай ежай. ... Толькі ў дні разгавення ваўкалакі ядуць мяса, здабытае драпежніцтвам, але не ў родным і бліzkім сяле, а ў аддаленых месцах, пры гэтым яны раўнамерна дзеляць мясную здабычу, якой бы малай яна ні была. Лад жыцця ваўкалакаў адрозніваецца ад звычайнага воўчага. Так, ваўкалакі выюць на ўсход ці ў бок сваіх весак, калі кладуцца спаць і ўстаюць –

¹⁹⁶ Запісала студ. ПДУ Зайцава у 2007 г. А. С. ад Дзятлоўскай С.І., 1935 г. нар., в. Багданава, Бешанковіцкі р-н; студ. ПДУ Міхайлоўскі В. у 2007 г. ад Міхайлоўскай Б.М., 1937 г. нар., в. Дудалі, Браслаўскі р-н.

Этнаграфія і фальклор

гэта малітва; пад галавой уладкоўваюць узгалоўе...; раніцой мыюцца, паводзчы мордай па роснай траве...; у першую веснавую пару яны разграбаюць зямлю – аруць» [2, с. 68].

Спосабы пярэваратніцтва удзельнікаў вясельнага поезду ў ваўкалакаў таксама насычаныя сімволікай, «чужога». Гэта, напрыклад, стварэнне варот з арабінавых дрэваў на дарозе, па якой мяркуе ехаць вясельны поезд, выкарыстанне крыві старога пеўня, які не спявае, ці воўка, [1, с. 253 – 254]. Звяртае на сябе ўвагу і ўказанне на месца, найбольш зручнае для ажыццяўлення пярэваратніцтва – «дзе сустрэліся і пабіліся вясельныя паязжане» [2, с. 67], г. зн. там, дзе ўжо калісьці быў парушаны нармальны ход рытуалу.

У сваю чаргу, спосабы, што выкарыстоўваюцца для разбурэння чараў, заснаваны на выкарыстанні прадметаў з яскрава выяўленай сімволікай прыналежнасці да сферы «чалавечага» – пояс, прадметы адзення, дзяжа, хлебнае цеста. Акрамя таго, вяртанне зачараваным чалавечага вобліку магчыма з дапамогай прыемаў, што сімвалізуюць або імітуюць фізічнае разбурэнне «знешняй» абалонкі – утыканне нажа, разрыванне ніткі ці адзення [1, с. 255; 2, с. 68 – 69].

Звяртае на сябе ўвагу і спосаб зняцця чараў праз стварэнне сітуацыі выканання рытуалу, што як бы аднаўляе яго нармальны ход: «Патрэбна заіграць на скрытцы вясельных песні... Як толькі зайграецца месца песні, на якім заспела зачараванне, ваўкалакі радасна завываюць і становяцца людзьмі» [2, с. 68 – 69]; «Ну дык гэтак яны хадзілі, мусіць, месяцаў пяць, многа дзе іх відзілі. А тады ў адну дзярэўню прыйшлі, і там іх увідзілі, выскачылі, ці там баба, ці там хто, вынеслі гэту дзежку, палажылі кажух і піялі свадзьбу, і гэты ўсе перавярнулі ў людзей» [3, с. 29]. Дарэчы, з гэтай жа мэтай выкарыстоўваюцца і іншыя вясельныя атрыбуты – кавалак каравай, дуга, якая была ў першым экіпажы зачараванага поезда [2, с. 69].

Сярод шкоданосных магічных уздзеянняў на вяселлі можна вылучыць асобную групу прыемаў, якія не накіраваны непасрэдна на лімінальных персанажаў, іх галоўным аб'ектам з'яўляецца дарога, па якой удзельнікі рытуала перамяшчаюцца паміж рытуальнымі локусамі.

Падобныя магічныя прыемы маюць цесную сувязь з прасторавымі кодам, які ў рытуалах пераходу выконвае адну з найважнейшых функцый. Менавіта з яго дапамогай ідэя змены соцыякультурнага статусу лімінальных персанажаў адлюстроўваецца найбольш яскрава [9, с. 89 – 90].

Таму рэальныя прасторавыя перамяшчэнні вясельнага поезда набываюць у кантэксце рытуалу глыбокае сімвалічнае значэнне, у сувязі з чым локусы рэальнай прасторы аказваюцца цесна звязанымі з локусамі прасторы міфапаэтычнай.

Найбольш глыбокае сімвалічнае асэнсаванне атрымлівае ў вясельным рытуале дарога маладых ад вянца/ад вянца і ў дом маладога. Менавіта яна ў найбольшай ступені суадносіцца з ідэяй жыццёвага шляху маладой пары, а таму ўсе дарожныя падзеі, прыкметы, здарэнні набываюць адмысловае сімвалічнае значэнне, праецыруюцца на ўсё будучы лес маладых. У сувязі з гэтым дарога таксама становіцца месцам актыўных магічных дзеянняў, як станоўчага, так і адмоўнага характару, якія маюць на мэце аказанне пэўнага ўплыву на ўсе будучае жыццё маладых.

Шырока распаўсюджанай з'яўлялася забарона пераходзіць дарогу вясельнаму поезду, што абазначала кепскае жыццё маладых у будучым. Адметна, што зафіксаваныя традыцыйныя спосабы наўмыснага чараўніцтва у адносінах да маладых таксама маюць у сваёй аснове пераход дарогі ці іншы спосаб яе, так бы мовіць, «перакрэслівання», што наўпрост асацыюецца з аналагічным перакрэсліваннем уласна жыццёвага шляху маладых. Як адзначае Т.Б. Шчапанская, «мэта гэтых дзеянняў, што парушаюць шлях, – перапыніць будаўніцтва адносін у новай сям'і, блакіраваць ужо сам праект гэтых адносін» [10, с. 360]. Яна ж указвае, што «чарадзейскія дзеянні парушалі яшчэ неаформлены вобраз будучага хатняга жыцця ў самым пачатку яго рытуальнага канструявання, на дарозе» [10, с. 361]. У згаданым вышэй спосабе пераварочвання вясельнага поезду пры дапамоце варот з рабінавых дрэваў выклікае цікавасць акалічнасць стварэння іх, так бы мовіць, у нетыповым для гэтага локусе – не ў якасці граніцы двара, а цалкам у сферы «чужога». Такое нерэгламентаванае размяшчэнне варот, выкарыстанне для іх стварэння дзікарослых дрэваў і робіць магчымым само абарачэнне вясельнага поезда.

Сучасныя этнаграфічныя матэрыялы сведчаць аб распаўсюджанасці на тэрыторыі Падзвіння пераканання, што маладыя кепска будуць жыць, «калі выяжджаюць ужо малады з маладухай на дарогу, а там хто-небудзь катом за заднія ногі возьмець ды перадзярэць дарогу»¹⁹⁷. Пры гэтым у свядомасці інфармантаў гэта ўстойліва звязваецца з негатыўным уздзеяннем: «Кот – гэта нешта плахое»¹⁹⁸. Найчасцей такі спосаб чараўніцтва прыпісваецца дзяўчыне, калісьці пакінутай жаніхом: «вот, напрымер, ен любіцца с адной, ну а жэніцца с другой. ... А ен тады як ужо вязець маладуху, яна тады ката за хвост цігаіць па дарозе, каб гаворыць, драліся ўсю жыць»¹⁹⁹.

¹⁹⁷ Запісалі Мішына В.І., Мішын П.І. у 2007 г. ад Чэклін А.П., 1930 г. нар., в. Макараўшчына, Лепельскі р-н.

¹⁹⁸ Запісалі Мішына В.І., Мішын П.І., Халадкова А.У. і студ. ПДУ Шыпіла У., Мілянцей А. у 2007 г. ад Літвін Марыі Пятроўны, 1931 г. нар., в. Губіна, Лепельскі р-н.

¹⁹⁹ Запісалі Мішына В.І., Мішын П.І. у 2007 г. ад Ханяк Аліны Іванаўны, 1930 г. нар., в. Макараўшчына, Лепельскі р-н.

Этнаграфія і фальклор

Тая ж ідэя дэструктыўнага ўздзеяння на дарогу ўвасабляецца пры дапамозе асобных прадметаў, што маюць негатыўную сімволіку: хлебнай «калатоўкі», старога веніка, мятлы, памяля, збытаных нітак, якія падкідваюцца пад ногі маладым [2, с. 63].

У сувязі з матывам перакрэслівання дарогі неабходна звярнуць увагу на шырокае бытаванне на тэрыторыі Падзвіння звычайна вясельнай «рагаткі» («брамы»). У адрозненне ад вышэйпрыведзеных шкоданасных прыемаў, у дадзеным выпадку перагароджванне дарогі з'яўляецца цалкам санкцыянаваным традыцыяй, больш таго, нават пажаданым. Да гэтага часу існуе перакананне, што чым больш маладым зладзілі «рагатак», тым больш шчаслівым будзе іх жыцце. Як правіла, «рагатка» ўяўляла сабой сімвалічную ці рэальную перашкоду, абавязковай умовай пераадолення якой быў выкуп. Традыцыя катэгарычна забараняла маладым абмінаць, і, тым больш, сілком разбураць пастаўленую перашкоду. Звычайна гэта тлумачылася тым, што «сустракалі маладых з іконай, распяццем, якія нельга было ігнараваць» [11, с. 233], бо *«Бога абмінаць ніколі нельзя», «гэта ты іх устрачаеш з Богам, жылаіш ім, і яны ж, кожны, хто ўстрыцаіць, жылаюць усім добра»*²⁰⁰. У народнай свядомасці парушэнне дадзенага патрабавання звязвалася з рознымі жыццевымі нягодамі маладых у будучым жыцці, і не толькі зямным: *«Стула і ікона – ўсе гэта «рагатка» звалася. Ужо не аб'едзеш. Ікону аб'едзеш – тады грэх табе будзіць. Будзіш у пекле»*²⁰¹; *«Тут было – каля нас паставілі рагатку, ну а ен з другой дзярэўні ехаў... А ен ехаў, ехаў, прыжджайці і – турзь каня так! – і конь прыгнуў, быстрэй і паехаў. ... Ну і ні павязло яму. Первыя роды – жонка памерла»*²⁰².

У дадзеным выпадку магчыма дапусціць, што ў аснове звычайна вясельнай «рагаткі» ляжаць тыя ж уяўленні аб лесавызначальным характары дарожных падзей. Верагодна, у дадзеным выпадку тыя, хто ладзяць «рагатку», могуць быць аднесены да катэгорыі «сустрэчных» персанажаў, з якімі маладыя ўступаюць у адносіны рытуальнага дарабмену і выкупляюць не толькі права праехаць далей па дарозе, а фактычна, і сваю будучую «долю».

Яшчэ адзін даволі распаўсюджаны на тэрыторыі Падзвіння спосаб шкоданаснага магічнага ўздзеяння – зачароўванне коней, якія вязуць вясельны поезд: «варта адшукаць гарохавы стручок з дванаццаццю зернямі і пакласці яго ў воз князя і княгіні – коні не крануцца з месца, пакуль стручок не будзе адшуканы і выкінуты. Часам для гэтай жа мэты бывае дастаткова стручка з дзевяццю зернямі: яго можна пакласці ў экіпаж, але можна закапаць на дарозе, са словамі: *«дзевіць бочак гароху, дзісятая нявеста – нярушціся, коні, з месца»* [2, 64]. Амаль аналагічныя павер'і сустракаюцца і сярод сучасных экспедыцыйных запісаў: *«гарох сыпалі, шчыталі ў стручку, калі дзевяць гарашын... «восем гарашын, дзевятая нявеста і коня ня з месца», каб конь не пашоў, казалі»*²⁰³. Іншы запіс не канкрэтызуе механізму ўздзеяння: *«нешта зробілі, што конь з месца ні крануўся. Пена з яго верніць, а ен з месца ні кратаецца»*²⁰⁴. *Адметна, што ў дадзеным выпадку чараўніцтва прыпісваецца жанчыне, якая «са света, ... была сюды замуж прышоўшы... неяк так па-рускі «разгаварівала»*²⁰⁵.

М.Я. Нікіфароўскі зафіксаваў гэтыя ўзоры як «жартоўныя павер'і» [2, с. 64], але, адпаведна логіцы разгортвання рытуалу, відавочна мэта падобнага магічнага прыему: стварэнне на шляху маладых «нестандартнай» сітуацыі, якая выходзіць за межы рэгламентаванага традыцыяй рытуальнага сцэнарыю, што, ў сваю чаргу, павінна адмоўна адбіцца на іх будучым лесе.

Такім чынам, шкоданасныя магічныя прыемы, што прысутнічаюць у вясельным рытуале, а таксама звязаныя з ім павер'і пра ваўкалакаў, грунтуюцца на спецыфіцы рытуальнага статусу лімінальных персанажаў падчас выканання абрадаў пераходу. Адсутнасць вызначаных якасцей «чалавечага» забяспечвае высокую ступень уразлівасці маладых перад разнастайнымі негатыўнымі ўздзеяннямі. Акрамя таго, увасабленне ідэі пераходу праз міфалагему дарогі робіць магчымым ажыццяўленне разнастайных дэструктыўных дзеянняў, накіраваных на змену характарыстык будучага жыццёвага шляху маладых у самым яго пачатку.

ЛІТАРАТУРА

1. Шейн, П.В. Материалы для изучения быта и языка русского населения Северо-Западного края. / П.В. Шейн. – СПб., 1887 – 1902. – Т. 3. – Описание жилища, одежды, пищи, занятий, препровождения времени, игр, верований, обычного права наследства и проч. – СПб., 1902 – 519 с.

²⁰⁰ Запісалі Мішына В. І., Мішын П. І. у 2008 г. ад Васілеўскай (Касевіч) Вікторыі Іосіфаўны, 1921 г. нар., в. Цярэшкі, Шаркаўшчынскі р-н.

²⁰¹ Запісалі Мішына В. І. і Мішын П. І. у 2008 г. ад Ляўшынскага Івана Грыгоравіча, 1927 г. нар., в. Барсукі, Шаркаўшчынскі р-н.

²⁰² Гл. зноску 5

²⁰³ Запісалі студ. ПДУ Захарэвіч А., Мядзведзева А., Прахарэнка Я. у 2007 г. ад Валадзько Г. І., 1936 г. нар., в. Бор, Лепельскі р-н.

²⁰⁴ Запісалі Мішына В. І., Мішын П. І. у 2009 г. ад Гаўрыловіч Р. Г., 1930 г. нар., в. Несцераўшчына, Докшыцкі р-н.

²⁰⁵ Гл. зноску 9

Этнаграфія і фальклор

2. Никифоровский, Н.Я. Простонародные приметы и поверья, суеверные обряды и обычаи, легендарные сказания о лицах и местах. Собраны в Витебской губернии / Н.Я. Никифоровский – Витебск, 1897. – 336 с.
3. Полацкі этнаграфічны зборнік / уклад., прадм. і паказ. У.А. Лобача. – Вып. 2. Народная проза беларусаў Падзвіння. У 2 ч. Ч. 2. – Наваполацк, ПДУ, 2011. – 368 с.
4. Генеп, А, ван Обряды перехода: Систематическое изучение обрядов / Арнольд ван Генеп; пер. с франц. Ю.В. Ивановой, Л. В. Покровской; послесл. Ю.В. Ивановой. – М.: Вост. лит., 2002 – 198 с.
5. Байбурин, А. К. Ритуал в традиционной культуре: Структурно-семантический анализ восточнославянских обрядов // А.К. Байбурин. – СПб.: Наука, 1993 г. – 240 с.
6. Серебрянников, Ф. Обычаи и обряды крестьян Себежского уезда при крестинах, свадьбах и похоронах / Ф. Серебрянников // Памятная книжка Витебской губернии на 1865 г. – СПб.: 1865. – С. 75 – 90.
7. Мишин, П.И. Образ волка в народной культуре / П.И. Мишин // Сучасны гісторыка-культурны працэс: самавызначэнне і самарэалізацыя суб'екта: Матэрыялы Рэспубліканскай навуковай канферэнцыі, г. Мінск, 16 – 17 мая 2006 г. / Бел. дзярж. пед. ун-т імя М. Танка; рэдкал. С.В. Снапкоўская [і інш]; адк. рэд. А. У. Рагуля – Мінск, БДПУ, 2006. – С. 153 – 157 (239 с.).
8. Вяселле: Песні. У 6 кн. / Рэд. М.Я. Грынблат, А.С. Фядосік – Мінск, Навука і тэхніка, 1980 – 1988. – Кніга 6 / Склад. Л.А. Малаш; муз. дад. З.Я. Мажэйка. – 1988. – 664 с. (Беларуская народная творчасць).
9. Байбурин, А.К. К описанию организации пространства в восточнославянской свадьбе // А.К. Байбурин, Г.А. Левинтон // Русский народный свадебный обряд. Исследования и материалы. – М.: Наука, 1978 – С. 89 – 105.
10. Щепанская, Т.Б. Культура дороги в русской мифоритуальной традиции / Т.Б. Щепанская. – М.: Индрик, 2003. – 528 с.
11. Мішына, В.І. Структура і сімволіка традыцыйнага вясельнага абраду беларусаў цэнтральнага і заходняга Падзвіння ў 1930 – 1950-я гг (па матэрыялах этнаграфічных экспедыцый ПДУ) / В.І. Мішына // Беларускае Падзвінне: методыка і вынікі палявых даследаванняў (да 80-годдзя пачатку археалагічных раскопак у г. Полацку). – Зборнік матэрыялаў рэспубліканскага навукова-практычнага семінара. – 20 – 21 лістапада 2008 г. / пад. агульн. рэд. Д.У. Дука, У.А. Лобача. – Наваполацк: ПДУ, 2009. – С. 231 – 236.

**СТРУКТУРА И ТИПОЛОГИЯ ПОЧИТАЕМЫХ МЕСТ
ИЗБОРСКО-МАЛЬСКОЙ ДОЛИНЫ (ПО МАТЕРИАЛАМ 2002 – 2010 ГГ.)**

*канд. ист. наук Е.В. ПЛАТОНОВ
(Эрмитаж, Санкт-Петербург)*

Путем анализа материалов обследований деревенских святынь Изборско-Мальской долины, делается попытка определения культурных истоков формирования почитаемых мест различных типов. Приводятся примеры наиболее характерных способов оформления почитаемых объектов, анализируется состав и культурные механизмы возникновения сложных комплексов почитаемых мест, приводятся примеры формирования и функционирования новых почитаемых мест и почитаемых объектов, появившихся в последнее время.

Изучение сельских почитаемых мест на северо-западе России насчитывает уже не одно десятилетие своей истории. В результате многочисленных практических и теоретических исследований были определены основные типы почитаемых объектов, очерчены их функции в народной культуре, проанализировано отражение деревенских святынь в фольклоре. При большом количестве обобщающих работ в настоящее время чувствуется потребность в детальном изучении отдельных культовых мест, что связано как с поисками новых источников информации, так и с необходимостью проведения исторических и культурологических исследований в этом направлении. При отсутствии или крайне небольшом количестве устной информации перспективным направлением представляются попытки извлечения информации из структуры самого культового места, изучения составляющих его элементов, их взаимосвязи, проведения аналогий с информацией, содержащейся в исторических и этнографических источниках. На современном этапе понятно, что ограниченность типов сельских почитаемых объектов соседствует с большой вариативностью способов построения конкретных почитаемых мест и организации культового пространства вокруг конкретных почитаемых объектов. Эта вариативность обусловлена широтой христианской традиции, синтезирующей различные культовые объекты, ограниченной лишь региональными представлениями о том, как должно выглядеть эталонное почитаемое место. Церковное и светское законодательство конца XVII – начала XX вв. шло по пути усиления запретов в отношении деревенских святынь и ограничения проявлений народной религиозности, совсем не уделяя внимания разработке положительной сто-